

Elitültermelés és elszegényedés (1. rész)

2024 október 26. Flag

Szöveg méret

Mentés

-
-
-

- [0](#)

értékelve

Még nincs

Mérték

A kiváltság ma már nemcsak vagyont jelent, hanem státust, hatalmat és befolyást is.

Sokszor keressük az okokat, hogy mi miért történik a világban. Miért tör ki egy-egy háború, miért gy?z valaki egy

választáson és miért veszít a másik. De a kevésbé konkrét események, nem ennyire kézzelfogható történések, átfogóbb politikai folyamatok megértéséhez is igyekszünk magyarázatokat találni. Ebben a válaszkeresésben gazdasági, demográfiai elemzések, és általában mindenféle adatok segíthetnek minket. De érdemes a társadalomtudományokat, a szociológiát, a történelmet is segítségül hívni.

A kérdés, amire a válaszokat keressük, és amit ma már egyre többen, egyre hangosabban tesznek fel: miért van ekkora feszültség a világban, miért lett ekkora a vagyoni egyenlőtlenség, miért egyre nagyobb a különbség a szegények és a gazdagok között, miért történt mindez ilyen gyorsan, mindössze két-három évtized alatt?

Hiszen korábban, a Szovjetunió összeomlását követően, a 90-es években általános jólétnövekedést láthattunk világszerte.

A poszt szocialista országokban beköszöntött a szabadság, valamint a korábbi, rosszul működő, de valamilyen stabilitást nyújtó struktúrák összeomlását követően néhány éves visszaesés után a piacgazdasági viszonyok markáns növekedést hoztak a gazdaságban is. Időben némi csúszással ugyan, de ezt a trendet követték a harmadik világ demokratizálódó országai. Elsősorban a nyersanyagai és az olcsó munkaerőjük iránti igény, illetve az ezek kiaknázására érkező befektetések hatására ezekben is jelentős paradigma- és életmódváltás zajlott le, a lakosság viszonylag szélesebb rétegeit tekintve. A már korábban drasztikusan átalakított Japánt követték az úgynevezett kistigrisek (Dél-Korea, Hongkong, Tajvan, Szingapúr), majd pedig a legnagyobb tigris, Kína. De a nyomában jött Indonézia, Malajzia, Vietnám, a Fülöp-szigetek, sőt már Banglades, Mianmar és Srí Lanka is, egy újabb nagytigrisről, Indiáról nem is beszélve. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy mára az utóbbiak gazdag orszaggá váltak volna, de mindegyik jelentős átalakuláson ment keresztül, megjelent egy vékony, de erősödő középosztály, és néhányan kifejezetten meg is gazdagodtak. (A másfél milliárd lakosú Indiában ez a „néhányan” 2018 és 2022 között napi 70 új milliost jelentett – erről a jelenségről még lesz szó.) Kína pedig megszentelt ország lenni, sőt, mára a világ második legnagyobb gazdasága, az Egyesült Államok számára is kihívást jelentő szuperhatalom lett.

Az euroatlanti világban (Nyugat-Európa és Észak-Amerika), valamint a kulturálisan hozzá tartozó Ausztráliában és Új-Zélandon pedig a második világháború vége óta folyamatos, több évtizedes jólétnövekedés volt tapasztalható, ami a 90-es években (látszólag) még magasabb fokozatba kapcsolódott. De már akkor is felsejlettek (még ha kevesen is akarták akkor észrevenni) a hibák, problémák: hogy az egész tulajdonképpen egy Patyomkin-előadássá vált. Mert a hatalmas fogyasztási boom hitelről történt. Az azt megelőző ötven év folyamatos, organikus gazdasági növekedése valójában lelassult, ám az egyre nagyobb jóléthez szokott tömegek, különösen a már jólétbe született újabb generációk nem akartak, nem tudtak lejjebb adni az életvitelükből. És a tőkével, a vagyoni javak többségével rendelkezők, a fogyasztói igények kielégítésére képes szereplők, a bankok és a nagyvállalatok készséggel ki is szolgálták a fogyasztókat: egyre jobb, egyre izgalmasabb termékeket és szolgáltatásokat kínáltak, egyre több hitelért. És a hitelekkel szép lassan be is székítették a lakosság döntő többségének mozgásterét. Hitelről vásároltunk, fogyasztottunk, nyaraltunk, aztán a jövedelméből meg mindenki elsősorban a hiteleit fizette. Csökkent a társadalmi mobilitás, egyre kevesebbeknek volt tükjük és lehetőségük komolyabb vállalkozásba kezdeni, ezáltal a már stabil piaci pozícióval rendelkező cégek konkurenciájává válni. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ne fordult volna elő továbbra is számos ilyen eset; a kapitalizmus természetében benne van, hogy a jó ötlet és a tőke megtalálja egymást.

De az újonnan felbukkanó vagy megerősödő cégek kevés esetben teljesedtek ki és váltak megkerülhetetlen piaci tényezővé; a már domináns szereplők még időben felvásárolták őket. Így nem lett veszélyes konkurenciájuk, sőt a bekebelezett cégek által hozott innovációt saját erőnyükre, piaci helyzetük megerősítésére tudták használni. Az egyik legismertebb példa, ahogy a Facebook sorban felvásárolta az Instagramot és a WhatsAppot. Vagy ahogy a Procter & Gamble, az Unilever vagy a Johnson & Johnson hármasa birtokol ma már szinte minden márkát, amit a drogériákban találunk. (Utóbbi pozícióját még az sem rengette meg, hogy idén januárban a The New York Times és a Reuters oknyomozó riportjai során kiderült: a cég eltitkolta, hogy babahintőporai és egyéb termékei azbeszttel is tartalmazhatnak, ezáltal méhnyakrákot is okozhatnak. Hétszázmillió dolláros jogi megállapodást követően a cég ugyanúgy prosperál tovább.)

A feltörekvő cégek birtokosai persze jól jártak egy-egy ilyen felvásárlásnál, sőt sokszor kifejezetten ez volt a befektetők, de gyakran az alapító tulajdonosok célja is, hogy fejlesszék fel a céget, aztán adják el valamelyik nagy multinak. És ezzel már meg is érkeztünk a fő témánkhoz: az elitültermeléshez. Amihez tulajdonképpen az előbb említett jelenségek együttesen járultak hozzá. De mi is történt?

Az 50-es években kezdődött masszív, de fokozatos jólétnövekedés egyik fő katalizátora a háború végét követően

újjaépítési láz volt. Ez volt a szikra, a gyújtógyertya; a robbanásszerűen beindult folyamat motorja pedig a lakosság jelentős és kitaró növekedése. Gyakorlatilag minden termékre volt vevő és minden munkaerőre szükség volt ezek elállításához. Így a bérek is folyamatosan növekedni tudtak. A háború azonban lélektani hatással is volt az emberekre. A nélkülözés, a félelem, a kiszolgáltatottság mindig összehozza az embereket, szolidaritást teremt. A háborúban mindenki szenved. Persze néhányan meg tudnak rajta gazdagodni, főleg ha a háború másutt zajlik.

Amerika és az amerikai vállalatok a legkevésbé sem jártak rosszul a háborúval. (Maximum azok a családok, akiknek a fiai koporsóban érkeztek haza, de a köréjük épített házkultusz el tudott nyomni bármilyen esetleges rebelliót, tiltakozást.) Európában azonban mindenki elszegényedett volt, mindenkiben kialakult a szolidaritás. És a háborút személyesen megélték (és túléltek) körében ez a láthatatlan szolidaritás (különösen egy-egy nemzetben belül) sokáig fennmaradt, még akkor is, ha amúgy egészen más társadalmi osztályokhoz tartoztak. Ha társadalmi egyenlőség nem is volt tehát (az egy marxista utópia), de a jövedelmi, vagyoni (és ebből fakadóan a státusbeli) különbségek még messze nem voltak akkorára, hogy feszültséget, a túlfeszülési pontoknál pedig társadalmi szakadást okozzanak.

A 70-es évek végén kezdtek gyorsulni a folyamatok, a 80-as években ez a gyorsulás látványosabbá vált, de a cégek, cégvezetők legtöbbször még versenyben tudott maradni. A 90-es évektől azonban a nagy vagyonnal rendelkezők vékony rétege végleg kezdett elszakadni a társadalom többségétől. Ebben minden bizonnyal szerepe volt a Szovjetunió összeomlásának és a posztsovjét, illetve posztoszocialista országokban fennálló tőkehiánynak. Ezen országok állami vagyonát (ami a rossz gazdálkodás ellenére is sok esetben számottevő volt, elsősorban természeti erőforrások formájában, az olajtól a termőföldig) jelentős részben nyugati, már eleve gazdag, tőkeerős cégek, illetve ezek tulajdonosai szerezték meg. Nekik voltak meg a szükséges erőforrásaik az új, rendezetlen viszonyú, kisebb cégek számára még „ijesztő” területeken való megtelepedéshez. Ugyanez volt a helyzet a harmadik világban is: ott sem a középvállalkozások, hanem a hatalmas multicégek tudtak megjelenni, kiaknázni az erőforrásokat, elárasztani termékekkel az új piacokat.

És ez a folyamat egyre csak gyorsult. A szupergazdagok egyre gazdagabbak lettek. De a megjelenő új cégek felvásárlásaival azok korábbi tulajdonosaihoz is nagy pénzek jutottak, így ha nem is a szupergazdagok közé, de az elitbe kerültek is. Az elitnek utódai is születtek, a várható élettartam folyamatos növekedésével így a gazdag családok is egyre népesebbek lettek.

A tömegkommunikáció hatására pedig az elit többé nem volt láthatatlan és elérhetetlen. Sőt, sokszor kifejezetten világgá is kürtölte vagyonát, életmódját, az elithez való tartozását. Mindezt sikerült úgy véghezvinnie, hogy gyakori kivagyisága ellenére nem lett ellenszenves a tömegek szemében, hanem vonzó, követendő példa. Mindenki az elithez akar tartozni. Fontos látni, hogy az „elit” nemcsak vagyont, hanem státust, hatalmat és befolyást is jelent. Egy népszerű színész, zenész is az elithez tartozik, ma már egy menő influenszer, youtuber stb. is. Egy politikus, bankár, menő ügyvéd, egyetemi professzor pláne. Az egyetemi diploma is felértékelődött. A munkaerőpiacon valójában nem vagy legalábbis visszafordult a folyamat: a sok haszontalan diplomával rendelkezővel szemben egy jól képzett villanyszerelő, kémikus (vagy gázszerelő, haha, ki ne hagyjuk a kötelező, olcsó pontot) ma már sokkal jobban keres. De a társadalmi státusban, a közmegítélésben továbbra is menő a diploma.

És aki a fenti attribútumok bármelyikével (vagyon, politikai hatalom, befolyás, diploma stb.) rendelkezik, az vagy az úgynevezett elithez tartozik, vagy legalábbis oda tartozónak érzi magát. És az elvárásai is ennek megfelelőek.

Ha vagyona van, hatalmat szeretne. Ha befolyása van, vagyont szeretne. Ha diplomája van, befolyást szeretne. Óriási „ültermelés” alakult ki tehát az elitben.

És hogy ennek mi a következménye? Ezt a következő részben vizsgáljuk meg, ahol foglalkozunk majd egy párhuzamos folyamattal, a tömeges elszegényedéssel is, valamint ezen jelenségek történelmi mintáival, és látványos példák is felbukkannak majd.

Jeszenszky Zsolt

(Folytatjuk)

www.magyar nemzet.hu

DR. DRÁBIK JÁNOS
100 ÉVVEL TRIANON UTÁN
DVD A trianoni gyaláztáról tabumentesen

„Egy film amelyet minden
magyarnak látnia kell”

Ajánló